

Галина Жирська,
кандидатка педагогічних наук, доцент
кафедри загальної біології та
методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

«ПРИХОВАНА» ДИСКРИМІНАЦІЯ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Подолання ґендерних стереотипів, творення нових форм і загальнолюдських стандартів для жінок і чоловіків, ґендерної культури нового зразка – потреба перебудови українського суспільства у контексті входження до європейського співтовариства, розбудови демократичних форм спілкування та паритетних відносин. Високий рівень ґендерної культури та громадянської свідомості забезпечує підтримку гідності кожної людини незалежно від її статі. Таке розуміння соціального устрою як чинника успішної самореалізації повинно формуватися, на нашу думку, у сучасній молоді впродовж усього навчально-виховного процесу спочатку в загальноосвітньому, а пізніше – у вищому навчальному закладах. Тому доречною є ґендерна експертиза стандартів, програм та підручників з різних навчальних предметів щодо відображення у них ґендерного підходу в освіті.

У процесі ґендерної експертизи освітніх документів із шкільного курсу біології ми спиралися на дослідження науковців та експертів Програми розвитку ООН в Україні з означеної проблеми (С. Вихор, Т. Говорун, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Марущенко, О. Семиколєнова та ін.).

Дослідження врахування принципу ґендерної рівності у навчальних програмах освітньої галузі «Природознавство» показало, що їх зміст та методичний апарат можна кваліфікувати як тенденційні у ґендерному відношенні, що призводить до закріплення функцій чоловіків та жінок і обмеження можливостей останніх у саморозвитку як повноправних і рівних партнерів у суспільстві. Ґендерна асиметрія мови, брак наукових матеріалів, які рівнозначно відображали б досвід обох статей, є характерною рисою більшості проаналізованих програм з природознавства, фізики, біології, хімії, географії.

Біології належить важливе місце у реалізації завдань статевої просвіти та ґендерного виховання. Від того, з якої позиції розглядаються ці питання, значною мірою залежить формування поглядів молоді на біологічну і соціальну стать. Зокрема, особливо багато вад відмічається у змісті програми з біології для 9 класу, у якому вивчається організм людини. Так, вступну частину цього курсу «Особливості виду *Homo sapiens*. Соціальне та культурне успадкування» слід доповнити ґендерною складовою «Ґендер як соціокультурна стать».

Ґендерна експертиза чотирьох підручників з біології для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (2009) засвідчила наявність «прихованого навчального плану». Зокрема, перевага надається стереотипному розподілу ролей представників різних статей, що є відображенням існуючої ґендерної асиметрії. Так, серед усіх ілюстрацій: чоловічих образів – 78 %, жіночих – 22%; у текстах та завданнях чоловічих образів – 62%, жіночих – 38%. Загалом, малюнків з чоловічими образами у 2 рази більше від жіночих: відповідно 23 і 12.

Приклади, наведені у змісті підручників, часто є дискримінаційними за статевою ознакою. Чоловічу стать зображено головним, активним об'єктом природи: чоловіки, як правило, незалежні, самостійні та успішні вчені. Жіноча стать показана слабкою, другорядною, пасивною: очікують, спостерігають за діяльністю інших та виконують домашню роботу. Як слушно зауважує В. Кравець, «починаючи з дитячого садка і до аспірантури, всі стосунки в навчально-виховних закладах відтворюють закладені в культурі уявлення про жінок як підлеглих, залежних, таких, що не прагнуть до досягнень, а про чоловіків як домінуючих, незалежних і «успішних» [5, с. 366]. Це спонукає школярів на підсвідомому рівні наслідувати зображені взірці, що є основою розвитку стереотипних уявлень про «чоловіче» та «жіноче» та не сприяє рівності між статями.

Отже, виявлений нами «прихований навчальний план» у біологічній освіті посилює традиційні ґендерні ролі, оскільки опосередковано схвалює чоловіків і жінок, які обрали «традиційну» і «виразну» роль, зумовлену біологічними особливостями, чим сприяє збереженню ґендерної нерівності та посиленню дискримінації. Тому включення до змісту освіти взагалі, та шкільної біологічної освіти, зокрема, ґендерного компоненту є стратегічним напрямком у побудові сучасної Нової української школи, недискримінаційної освіти. Подолання ґендерних стереотипів, «прихованого навчального плану» в освітньому просторі сприятиме успішній соціалізації дівчат і хлопців, свідомому вибору ними життєвої траєкторії особистісного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ґендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій [О. Семиколєнова, Т. Мелещенко, О. Данилевська, Т. Бакка, С. Вихор]. – К. : 2011. – Ч. 2. – 260 с.
2. Ґендерні стандарти сучасної освіти. Рекомендації щодо впровадження ґендерних підходів у систему дошкільної та початкової освіти України : збірка рекомендацій / [О. Кікінежді, Н. Будій, Г. Жирська, І. Гречин та ін.]. – К. : 2010. – Частина 1. – С. 5–75.
3. Говорун Т. В. Ґендерна психологія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
4. Ісаєва Т. На шляху до ґендерночутливого навчального закладу / Т. Ісаєва, О. Малахова // Ґендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / [В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.] ; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – С. 101–110.
5. Кравець В. Ґендерна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / В. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 415 с.
6. Марущенко О. «Прихований навчальний план» сучасної української шкільної освіти як механізм ґендерного конструювання / О. Марущенко // Ґендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / [В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.] ; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – С. 211–221.